

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ: ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ

БАРАНЯК Володимир Михайлович - кандидат хімічних наук, доцент Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету "Львівська політехніка", кафедра кримінального права і процесу

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6161-7862>

УДК 343.985

DOI 10.32782/EP.2023.4.10

Проаналізовані криміналістичні наукові дослідження щодо взаємозв'язку кримінального процесу з криміналістикою у сфері застосування криміналістичних рекомендацій і деяких тактико-криміналістичних прийомів проведення різних слідчих дій. Розглянуто одне з дискусійних питань щодо тактики проведення пред'явлення особи для впізнання.

Акцентовано увагу на недоліках тактики проведення пред'явлення для впізнання, що істотно обмежує право особи, яку впізнають на вибір будь-якого місця на свій розсуд.

Здійснений аналіз прийменника «серед» у нормативно-правовому акті, що регламентує порядок проведення пред'явлення особи для впізнання.

Запропоновано змінити формулювання «Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються», що міститься у ч. 2 ст. 228 Кримінального процесуального кодексу України, на «Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, за своїм вибором зайняти будь-яке з місць, підготовлених для пред'явлення осіб, після чого особи, які пред'являються разом з особою, яку впізнають, розташовуються на вільних місцях, про що в протоколі впізнання робиться відповідний запис».

Ключові слова: тактико-криміналістичний прийом, пред'явлення особи для впізнання, криміналістична рекомендація, особа, яку впізнають, особа, що впізнає.

Постановка проблеми

Багато відомих учених-криміналістів відзначають тісний взаємозв'язок кримінального процесу з криміналістикою. Так, Є. П. Іщенко та А. О. Топорков у своїх роботах підкреслюють, що кримінально-процесуальне право визначає межі та умови застосування криміналістичних рекомендацій у розкритті та розслідуванні злочинів, компетенцію учасників процесу у використанні криміналістичних засобів і прийомів, процесуальний порядок проведення слідчих дій. Криміналістика ж на цій основі розробляє засоби, прийоми та рекомендації щодо оптимального досягнення цілей кримінального судочинства [1].

Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, Ю. Г. Корухов і О. Р. Россинська вказують, що процесуальні науки визначають межі й умови застосування криміналістичних рекомендацій у сфері судового дослідження, компетенцію різних учасників процесу у використанні криміналістичних засобів, прийомів, методик тощо [2,3,4,5].

Інші вчені вважають, що в криміналістичних наукових дослідженнях реалізуються поняття, підходи, різні концепції та положення, що створюються кримінально-правовою, кримінально-процесуальною науками, кримінологією, юридичною психологією. У свою чергу, зазначені юридичні науки вбирають у себе все корисне, що створюється в криміналістиці.

Результати криміналістичних досліджень чинять безпосередній позитивний вплив на створення нових, уточнення та зміну чинних законів.

Однак головне завдання криміналістів – своїми розробками сприяти створенню ефективного механізму реалізації законів та іншого нормативного матеріалу, що регулює відносини в кримінальному судочинстві [3].

Водночас, на наш погляд, слід зазначити, що розвиток криміналістичної техніки і криміналістичної тактики йде з деяким випередженням кримінально-процесуального законодавства. Наприклад, тільки з ухваленням у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України було законодавчо закріплено таку раніше розроблену в рамках криміналістичної тактики та успішно застосовувану на практиці слідчу дію, як слідчий експеримент. Водночас далеко не всі криміналістичні рекомендації отримали своє законодавче закріплення, а деякі тактико-криміналістичні прийоми щодо проведення тих чи інших слідчих дій потребують подальшого розроблення. У зв'язку з цим ми зупинимося на одному з дискусійних питань – про тактику проведення пред'явлення особи для впізнання.

Стан дослідження проблеми

Значний внесок у розвиток теорії взаємозв'язку кримінального процесу з криміналістикою, застосування криміналістичних рекомендацій у сфері судового дослідження зробили такі вчені, як Є. П. Іщенко та А. О. Топорков, Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, Ю. Г. Корухов і О. Р. Россинська та інші автори.

Мета і завдання дослідження полягає в дослідженні окремих особливостей тактики проведення пред'явлення особи для впізнання.

Виклад основного матеріалу

Пред'явлення для впізнання – це самостійна слідча дія, яка слугує ефективним способом як збору нових доказів, так і перевірки раніше зібраних.

Пред'явлення для впізнання є одним із видів ідентифікації за уявним образом, що зберігся в пам'яті того, хто впізнає. Розглянута слідча дія має на меті ототожнення раніше побаченого об'єкта (людини, тварини, предмета) з тим, що пред'являють особі, що впізнає, на даний час. Цьому передуює встановлен-

ня групової належності, яке можна характеризувати як етап криміналістичної ідентифікації. Найчастіше, приймаючи рішення про пред'явлення для впізнання, слідчий вирішує питання про групову належність об'єкта впізнання: він пред'являє шуканий об'єкт у групі однорідних. Це положення впливає з кримінально-процесуального законодавства (ч. 2 ст. 228 КПК України).

Особа, що впізнає, може висловити своє судження про однорідність пред'явленого об'єкта, тобто визначити об'єкт як такий самий, але це судження не є метою пред'явлення для впізнання. Підтвердження групової належності пред'явленого об'єкта з раніше сприйнятим має певне значення для розслідування кримінального правопорушення, однак воно менш ефективне, ніж встановлення тотожності.

Сутність пред'явлення для впізнання, як вважають деякі вчені, полягає в психологічному механізмі уявного зіставлення образу раніше сприйнятого об'єкта з образом (передусім за індивідуалізуючими ознаками й особливостями) об'єкту, що пред'являється [6]. Ці положення знайшли своє відображення в правилах і тактико-криміналістичних рекомендаціях проведення пред'явлення для впізнання.

У юридичній літературі, зазвичай, найбільш раціональним вважається такий спосіб організації проведення пред'явлення особи для впізнання. Відповідно до кримінально-процесуального закону розглянутій слідчій дії в обов'язковому порядку має передувати допит особи, що впізнає. У протоколі допиту має бути зафіксовано, що особа, яку допитують, може впізнати раніше бачений об'єкт, обставини, за яких особа, що впізнає бачила особу, яку впізнають, прикмети й особливості особи, яку пред'являють для впізнання. Потім проводиться безпосередня підготовка до пред'явлення для впізнання, під час якої визначається час, місце, особи, які беруть участь, технічні засоби. Далі у відведені для проведення цієї слідчої дії приміщення (кабінет слідчого або інше місце, що відповідає умовам, які унеможливають візуальне спостереження особи, що впізнає з особою, яку впізнають) з метою засвідчення факту проведення слідчої дії запрошують не менше двох

понятих, а також не менше трьох осіб (статистів). Понятим і статистам слідчий роз'яснює їхні права й обов'язки, суть слідчої дії, які дії має виконувати кожен із присутніх. Потім до кабінету запрошують особу, яку впізнають. Слідчий повинен йому пояснити мету виклику, права та обов'язки, порядок проведення слідчої дії.

Особа, упізнання якої проводиться, пред'являється особі, що впізнає разом з іншими особами (не менш як з трьома), за можливістю схожими за зовнішніми ознаками з особою, яку впізнають. Рекомендується, щоб особи, яких пред'являють для впізнання, не мали різких відмінностей за статурою, віком, зростом, кольором волосся тощо. Одяг також не повинен суттєво відрізнитися.

Перед початком дії особі, яку впізнають, пропонується зайняти будь-яке місце серед інших осіб, що пред'являються. Це пов'язано з бажанням унеможливити фальсифікацію результатів цієї слідчої дії, коли особа, що впізнає, за підказкою може впізнати потрібну людину за місцем, на яке його поставили [8]. Потім у приміщенні викликається по телефону особа, що впізнає. Якщо особа, що впізнає, є свідком або потерпілим, його попереджають про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань (ст. 385 КК України) і за давання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України). Потім особі, що впізнає, пропонують уважно оглянути осіб, яких пред'являють для впізнання, і вказати, чи впізнає когось із них, кого саме і за якими прикметами, а також пояснити, за яких обставин раніше бачив упізнану людину.

Водночас автори навчальної літератури у своїх працях [1,2,3,4,5,6,7] не приділяють достатньої уваги такій тактичній особливості, як розташування особи, яку впізнають, і осіб, разом з якими її впізнають у процесі пред'явлення для впізнання.

На нашу думку, зазначене в ч. 2 ст. 228 Кримінального процесуального кодексу України правило, що перед початком впізнання особи, яку впізнають пропонується зайняти будь-яке місце серед інших осіб, що пред'являються, фактично обмежує право особи, яку впізнають до вибору будь-якого місця. Так, дотримуючись вимог зазначеного

нормативно-правового акта, слідчий повинен виконати таку послідовність дій. Слідчий пропонує статистам перейти і розташуватися у відведеному для пред'явлення впізнання місці. Зазвичай відведене для демонстрації осіб, що пред'являються, місце становить розташовані в ряд чотири стільці або вільну ділянку простору вздовж однієї зі стін кабінету слідчого. Статисти за розпорядженням слідчого займають на свій розсуд три з чотирьох відведених для пред'явлення осіб місця. Після чого залишається вільним тільки одне відведене місце. Потім особі, яку впізнають, пропонується зайняти будь-яке місце серед осіб, що пред'являються.

У словнику української мови прийменник «серед» може вживатися в таких значеннях:

1) Під час позначення осіб, предметів і т. ін., в оточенні яких перебуває хто-, що-небудь або відбувається якась дія; між, поміж.

2) Під час позначення осіб, предметів, у складі, у числі яких знаходиться хто-, що-небудь; поміж.

3) Під час позначення певного кола людей, середовища, у якому відбувається якась дія або хтось перебуває [9].

Згідно зі словником української мови прийменник «серед» має такі синоніми, як «між», «поміж», «посеред».

Своєю чергою, прийменник «між» у словнику української мови трактується як:

1) під час означення просторового розташування предмета чи вияву дії посередині чого-небудь;

2) під час означення місця, куди спрямована дія;

3) під час означення осіб, предметів, явищ, які порівнюються, зіставляються між собою [10].

Тому ми вважаємо, що власне формулювання, яке міститься в ч. 2 ст. 228 Кримінального процесуального кодексу України, особі, яку впізнають пропонується зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються, передбачає першочергове розташування статистів, а потім між ними пропонують розташуватися особі, яку упізнають. Тим самим скорочується кількість можливих варіантів у виборі особою, яку впізнають для себе місця, часто до одного. Наприклад, якщо місцями розташування пред'явлених осіб є чотири

стілці, на трьох з яких розташовуються статисти, а особа, яку впізнають, опиняється перед вибором: розташуватися на одному вільному місці (що є припущенням зайняти будь-яке місце «серед» пред'явлених осіб) або запропонувати статистові «поступитися своїм місцем» (у такому разі особа, яку впізнають займе місце «замість» пред'явленої особи, що вступає в суперечність із формулюванням нормативно-правового акта). Подібна тактика проведення пред'явлення для впізнання істотно обмежує право особи, яку впізнають на вибір будь-якого місця на свій розсуд і водночас загалом не суперечить вимогам закону.

Висновки

Таким чином, ми вважаємо, що перед безпосереднім впізнанням особі, яку впізнають необхідно пропонувати зайняти будь-яке зручне для нього місце, яке не суперечить вимогам проведення процедури, і тільки після цього – розташовувати статистів. У зв'язку з цим формулювання». Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються «, що міститься у ч. 2 ст. 228 Кримінального процесуального кодексу України, на наш погляд, потребує зміни.

Література

1. Ищенко Е. П., Топорков А. А. Криминалистика: учебник / под ред. Е. П. Ищенко. – М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2006. – 748 с.
2. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: учебник для вузов. /под ред. Р. С. Белкина. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА—ИНФРА • М), 2000. – 990 с.
3. Криминалистика: учебник / под ред. В. А. Образцова. – М., 2002. С. 36-37.
4. Криминалистика: учебник / под ред. А. Г. Филиппова. – М., 2005. С. 7-8.
5. Хижняк Д. С. Процессуальные и криминалистические проблемы развития тактики следственных действий. – М., 2004. С. 38-41.
6. Шурухов Н. Г. Криминалистика: учеб. пособие. – М., 2005. С. 297-298.
7. Курс криминалистики: в 3 т. / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. – СПб.,

2004. Т. I. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика. С. 629-632.

8. Эксперт: Руководство для экспертов органов внутренних дел / под ред. Т. В. Аверьяновой, В. Ф. Статкуса. – М., 2003. С. 214.

9. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 133.

10. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 726.

Volodymyr Baranyak

Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education Lviv Polytechnic National University, Chair of Criminal Law and Procedure

e-mail: baranyakvm@gmail.com

PRESENTING A PERSON FOR IDENTIFICATION: SOME PECULIARITIES OF THE TACTICS OF IDENTIFICATION

The author analyses forensic scientific research on the relationship between criminal procedure and forensics in the field of application of forensic recommendations and some tactical and forensic techniques for conducting various investigative actions. One of the controversial issues regarding the tactics of identification is considered.

Attention is focused on the shortcomings of the tactics of identification, which significantly restricts the right of the person being identified to choose any place of his/her choice.

The article analyses the preposition «among» in the legal act regulating the procedure for identification.

It is proposed to change the wording «Before presenting a person for identification, he/she is offered, in the absence of the identifying person, to take any place among other persons who are presented», contained in part 2 of Art. 228 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, to «Before presenting a person for identification, he/she shall be offered, in the absence of the identifying person, to take any of the places prepared for the presentation of persons, after which the persons presented together with the person being identified shall be placed in free places, and a corresponding entry shall be made in the identification protocol».

Key words: *tactical and forensic technique, presentation of a person for identification, forensic recommendation, person to be identified, person who identifies.*